J. Vansina

De funktie der overlevering in de maatschappij

In: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde 117 (1961), no: 1, Leiden, 80-92

This PDF-file was downloaded from <http://www.kitlv-journals.nl>

DE FUNKTIE DER OVERLEVERING IN DE MAATSCHAPPIJ

Overleveringen komen bij alle volkeren voor hetzij in geschreven vorm hetzij mondeling. Men kan zich afvragen waarom dit het geval is. Het kan geen louter toeval zijn dat het kulturele verschijnsel der overlevering steeds weer aangetroffen wordt in de meest verschillende beschavingen. Het lijkt dan ook alsof er een enge band bestaat tussen maatschappij en overlevering, waarbij deze laatste belangrijke functies te vervullen heeft in de maatschappij.

De eerste die op dit vraagstuk inging was B. Malinowski.¹ Hij betoogt dat in de mondelinge overlevering de myten hoofdzakelijk dienen om een sociologisch charter en een retrospectief moreel gedragspatroon te geven of het supreme oermirakel der magie te bevestigen.² Maar zijn conclusies gelden alleen voor myten en dan nog voor myten in een enkele maatschappij, die der Trobriand-eilanders. Zijn ervaringen kunnen echter uitgebreid worden en aan precisie winnen door een vergelijkend onderzoek te wijden aan mondelinge overleveringen in verschillende schriftloze gemeenschappen en door er verder eveneens de tradities bij te betrekken van de volkeren die ze schriftelijk optekenen. De beschouwingen die hier verder volgen hebben vooral betrekking op mondelinge overleveringen, maar het lijkt ons dat ze ook van toepassing zijn op geschreven tradities. We trachten aan te tonen dat alle overleveringen bepaalde algemene functies vervullen welke onmiddellijk voortvloeien uit hun eigen karakter als overlevering, en eveneens dat elke traditie in het bijzonder een speciale rol speelt in verhouding tot de behoeften van verschillende instellingen in een gegeven gemeenschap.³

Wij geven de naam overleveringen aan alle getuigenissen betref-

¹ B. Malinowski *Myth in Primitive Psychology, Magic, Science and Religion*, Glencoe Free Press, 1948, p. 72—124. De tekst dateert van 1925.

² citaat p. 120.

³ Als onderzoeker van het Instituut voor Wetenschappelijk Onderzoek in Centraal Afrika maakten we studie van de overleveringen van de Kuba in Kasai en in Ruanda en Burundi.

fende het verleden, of ze nu mondeling of schriftelijk van geslacht tot geslacht overgebracht worden. Wat het begrip funktie betreft, we verstaan dit in de zin waarin Radcliffe Brown het woord gebruikt "The function of any recurrent activity is the part it plays in the social life as a whole and therefore the contribution it makes to the maintenance of the structural continuity". En hij bepaalt structuur verder als "a set of relations amongst unit entities".⁴ De funktie van overleveringen zal dus zijn de rol die ze spelen in het sociale leven of de bijdrage die ze leveren tot het behoud van de bestaande verhoudingen tussen de kulturele eenheden. Deze funkties vloeien voort, niet zozeer uit het mondeling of geschreven karakter der overleveringen dan wel uit hun karakter als getuigenissen betreffende het verleden. De band van de bron met het verleden is immers de waarborg voor de eerbied die men haar inhoud moet toedragen, omdat de inhoud voortvloeit uit de ervaring en de wijsheid der voorouders.

De algemene funkties die de overleveringen vervullen zijn: het voorstellen van essentiële kulturele waarden en idealen zonder dewelke de gemeenschap niet zou kunnen blijven bestaan, het richting geven en rechtvaardigen van handelingen door een beroep op het verleden, wat stabiliteit geeft aan de meeste instellingen, en tenslotte het overdragen in niet onbelangrijke mate van de inhoud der kultuur van een generatie op de volgende. Alhoewel hier drie funkties genoemd worden, is het voor eenieder duidelijk, dat het hier eigenlijk gaat om drie aspecten van een funktie: het behoud door de tijd heen van de intellektuele elementen die de werking ener structuur mogelijk maken en in stand houden.

Bijna alle overleveringen zijn in meer of min grote mate voorstellingen van kulturele waarden of idealen. Ze zijn *exempla* en *miranda* voor de dragers van de kultuur waarin ze bloeien. Sprekende voorbeelden hiervan zijn zowel kloosterkronieken als myten of mondelinge historische verhalen. Aldus stelt een uitgebreide verzameling historische verhalen uit Ruanda ons in staat een studie te schrijven over Ruanda-etiek. Deze bronnen beschrijven dikwijls tot in het kleinste detail hoe de ideale koning, de ideale hoveling, de ideale man, de ideale vrouw, de ideale heer, de ideale boer, de ideale krijger, de ideale magiër enz. zich moten gedragen. Maar ook in andere typen van overleveringen kan men min of meer dezelfde voorstelling van idealen of van kulturele

⁴ A. R. Radcliffe Brown, *On the Concept of Function in Social Science, — Structure and Function in Primitive Society*, Londen 1952, p. 178—187 Citaten van p. 180.

waarden aantreffen. Een genealogie geeft ons dikwijls alleen maar het inzicht dat een eervolle afstamming op zichzelf een status geeft in een bepaalde maatschappij. Een spreekwoord somt in bondige vorm een waarde op zoals het Ruandese: „Wij-zijn-gelijken verhongert” wat betekent dat men zal lijden wanneer men zich tracht te vergelijken met meerderen.⁵ Andere bronnen zoals gedichten geven op een andere manier een heel stel waarden weer. De dynastieke poëzie in Ruanda is een panegiriek voor overleden of nog levende koningen. Hier wordt een ideaal beeld van de vorst, de moedige man, de vrijgevege, de edelgeborene, de alwijze enz. gegeven. En hoeveel geschreven bronnen uit onze eigen middeleeuwen stellen ons niet een dergelijk beeld van de heerser voor. Tevens wordt in al deze bronnen uiteengezet hoe men zich te gedragen heeft tegenover de koning en, belangrijker nog, welke de intellectuele en emotionele houding is die men aan te nemen heeft tegenover het koningschap zelf. Het volgende fragment van het Ruandese gedicht *Mbaz abaantu icyobahoor umwaami* illustreert dit treffend.

„Ik zal aan de mensen vragen wat ze aan de koning, zoon van de Herder (zoon van Mutara II) te verwijten hebben, aan hem die alle vijandelijke troepen uitroeit. Is het omdat hij van alle gebreken vrij is, dat ze van hem niet willen weten? Vermits Kigeri (de koning) voor U een schitterende schoonheid geweest is, zoudt gij dan niet in volle vrede leven indien gij zoudt luisteren naar zijn woord en het zoudt uitvoeren? Niets doet zo lijden als ondankbaarheid. O trouwe vazallen van de trommel (het land), na de vijanden verwijderd te hebben, deelt de koning het vee uit onder de mensen met duizenden stuks tegelijk. Wanneer hij beslist uw gast te zijn, raadt ge U zelf dan niet hem de koeien te tonen in het bijzijn van deze mensen? Want deze koeien, ge hebt ze gekregen van zijn vader, de Herder die de drinkplaatsen met zorg beheert, hijzelf die de zoon was van de schitterende schoonheid (koning Yuhi Gahindiro). Ge hebt ze gekregen van de vrijgevege die U welgevallig de koeien gaf bij duizenden. Men verbergt de koeien niet voor de koning en de melkdieren moeten hem het eerst vertoond worden. Dat is hem eer en onderdanigheid bewijzen, o mensen, dat is natuurlijk. Zie hem (de koning) hier, hij is de gelijke van Rugaanzu, wanneer deze uit Karagwe terugkwam om het licht aan Ruanda te schenken (om het land van vreemde verovering te bevrijden). Hebt sterke harten, want ge wordt bestuurd door die bliksem, de afstamme-

⁵ L. Nkongori, Th Kamanzi, *Proverbes du Rwanda*, Tervuren 1957, no. 321.

ling van de aan het voorhoofd gekwetste (koning Mibambwe I die een aanval der Nyoro af sloeg) en van de vrijgevege (koning Mibambwe II, bekend om zijn rechtvaardigheid en vrijgevigheid). Hij is het niet die U eerst haat. Ik kwam alleen maar om U te beletten het kwaad te doen; indien ge voortgaat op de weg van de haat, zult ge er de kwade gevolgen van ondervinden".

Om het gedicht beter te begrijpen moet men weten dat de politieke structuur van Ruanda grotendeels berust op feodale kontrakten die op het vee betrekking hebben.

Alle overleveringen in een kultuur maken deel uit van een geheel, de traditie die het verleden voorstelt als een spiegel voor het heden. Een hele „Weltanschauung" wordt hier geboden aan de levende leden van de gemeenschap, en de maatschappij ontleent aan de traditie haar eigen karaktertrekken die haar een individualiteit geven tegenover andere maatschappijen en dus uitdrukking geven aan de onderlinge kohesie die tussen haar leden bestaat. Dit is vooral belangrijk wanneer deze kultuur in de diaspora leeft en de kleinere groepen zich hebben moeten aanpassen aan de maatschappijen waarin ze leven. Men hoeft niet verwonderd te zijn dat in dergelijke gevallen zelfs bepaalde culturele trekken uitgevonden worden in de hedendaagse tradities alhoewel ze in werkelijkheid nooit in het verleden bestaan hebben. Een treffend voorbeeld daarvan bieden ons de overleveringen der Ngoni van Nyasaland.⁶ Deze tradities beletten dat de Ngoni opgeslorpt geraken door hun numeriek veel sterkere burenen. Zij smeden een speciale band tussen de Ngoni en bewijzen voor henzelf welk speciaal slag mensen ze eigenlijk wel zijn en in hoeverre hun vroegere levenswijze die van hun buurvolkereen overtrof. Trouwens alle myten van een gouden tijdperk in het verleden zijn niets anders dan de projectie van de hedendaagse idealen van een volk in het verleden. Ook geschreven nationalistische geschiedenis is niets anders dan de bevestiging van de solidariteit der gemeenschap via de geschiedenis: „Wij bezaten een uitgelezen en zeer eigen kultuur; de wijze van leven van onze voorouders was perfect; wat het essentiële in onze kultuur betreft hebben wij weinig of niets overgenomen van andere beschavingen, terwijl zij enkele van onze fijnste beschavingsprodukten hebben aanvaard; we moeten onze eigen levensstijl hooghouden". Dat zijn de basistema's van dit type van geschiedschrijving. Het zijn dezelfde voor de meeste mondelinge overleveringen. En dat zijn ze, omdat de funktie van de traditie is idealen

⁶ J. A. Barnes, *History in a Changing Society*, Rhodes Livingstone Institute Journal, XI, 1951, p. 1—9.

voor te stellen en cultuurwaarden aan te prijzen. Kortom overleveringen zijn reclames voor levensstijl.

Het tweede aspekt van de algemene funktie der overleveringen is dat ze leiding geven bij gedragingen en handelingen en deze rechtvaardigen. De overlevering rechtvaardigt de modellen van gedragingen, de idealen en de waarden die ze voorstelt door haar verband met het verleden, zelfs als ze revolutionair is. Want dan beroept ze zich, hetzij op een origineel zuiver verleden, hetzij op een beeld van de maatschappij dat het tegengestelde is van het traditionele. Dat de overlevering aangezien wordt als het schrijn waarin de ervaring der voorouders besloten ligt, blijkt uit het antwoord dat men heel dikwijls en in alle delen van de wereld kan horen, wanneer men naar het waarom van een gewoonte vraagt: „Onze voorouders deden het zo” en dat is een absolute rechtvaardiging.

In bepaalde gevallen geeft de overlevering direkte leiding aan konkrete handelingen. Immers, ze stelt modellen voor en rechtvaardigt ze. Het hoeft dan ook geen opzien te baren dat men poogt deze modellen te beleven. Een paar typische gevallen kunnen hier aangehaald worden uit Midden Afrika. In 1959 toen de Lulua de Luba van Kasai begonnen te bestrijden, beschilderden ze zich met de oorlogskleuren, en hun vrouwen trokken naakt door de dorpen volgens de voorgeschreven riten in geval van oorlog. En toch hadden ze geen oorlog meer gevoerd sedert vijftig jaar. De Kuba van Kasai begonnen opnieuw het hele ingewikkelde ritueel der giftproef toe te passen, wat ze ook sedert dertig jaar niet meer gedaan hadden. Het is gedeeltelijk, zo niet hoofdzakelijk aan de mondelinge overleveringen te danken dat de Lulua hun oorlogskleuren terug konden vinden en de Kuba het preciese ritueel en de formules van de giftproef konden toepassen. Het belangrijkste is echter, dat het aan de overlevering te danken is dat het gedragsmodel van de krijger voor de Lulua nog bestond, en dat de mystiek van het giftorakel bij de Kuba verder leefde. Het bewaren van die modellen is het essentiële, want zonder modellen of idealen is er geen drijfveer voor aktie. Zelfs al is die aktie verschillend van wat ze vroeger was, al zijn de omstandigheden van 1900 niet die van 1959, de overlevering heeft de modellen tot aktie bewaard die aan de mens van 1960 veroorloven te reageren op omstandigheden die hij nooit zelf beleefd heeft, maar alleen maar uit de overlevering kent. Deze funktie van de cultuur wordt fijn geïllustreerd door het gezegde van een bekend tutsi leider uit Ruanda: „Hadden we maar *ibisumizi* dan zouden we de oorlog tegen de Hutu wel winnen”. De *ibisumizi* waren een tutsi legerafdeling

uit de XVIIde eeuw, die voorgesteld in de traditie wordt als de ideale krijgsmacht. Voor de man waarvan sprake was, had het geen belang dat de redenen tot oorlog of de manier van oorlogvoeren sterk veranderd waren sedert die tijden. Neen de gedragingen der *ibisumizi* zijn nog steeds een lichtend voorbeeld tot handelen in onze eeuw. Dit en de voorgaande voorbeelden tonen dan ook aan, welke de kracht is van de overleveringen in de werking der huidige maatschappijen. Tradities zijn wel degelijk drijfveren tot handelen.

Het derde aspekt der algemene funktie van de overlevering is de overdracht van de kultuur van een generatie op een andere. Deze rol der traditie is overduidelijk. Alle kulturele waarden, een deel der gestereotipeerde gedragingen, ja zelfs een deel der technieken wordt mondeling of schriftelijk overgedragen. In feite kan men zeggen dat alles wat niet door het direkte voorbeeld kan aangeleerd worden door traditie moet voortgeplant worden. En dit geldt voor de gehele ideële wereld van een kultuur. Het geldt echter ook voor een groot deel van de materiële technieken die behalve het voorbeeld ook nog maar pas goed kunnen aangeleerd worden wanneer het voorbeeld met verklaringen aangevuld wordt.

De algemene funktie der overlevering onder al de hoger beschreven aspekten komt goed tot uiting bij een analyse van het *ubwiiuru* of „esoterische codex” van Ruanda.⁷ De *abiiru*, de mensen die het *ubwiiuru* mondeling overleveren, staan in het hoogste aanzien na de koning en diens moeder. Ze zijn de bewaarders van de koninklijke trommels die, zo zeggen de Ruanda, het land regeren. Ze dikteren de gedragingen der koningen onder alle omstandigheden. Want zij bewaren de traditie en zij weten „uit ervaring” wat een koning doen mag en wat niet. Ze doen dienst als tovenaars die alle onheil voor vorst en land afweren door aan de vorst bepaalde ceremoniën te gepasten tijde te laten uitvoeren en door hem af te houden van elke handeling die magisch schadelijk voor hem zou kunnen uitvallen. Al hun kennis echter is gefundeerd op de codex. Deze bestaat uit een reeks magische gedichten met betrekking tot de door de koningen uit te voeren riten, uit een reeks kommentaren die deze gedichten helpen verklaren, uit een reeks historische verhalen over de lotgevallen van vroegere koningen of hun hovelingen en uit een reeks „testamenten” van overleden koningen. Het *ubwiiuru* geeft een voorstelling van alle idealen en alle kulturele waarden die in deze beschaving voorkomen, en vooral dan van alles

⁷ Zie A. Kagame, *Le code ésotérique de la dynastie du Ruanda*, — Zaire, 1949, p. 363—386 voor meer details.

wat verband houdt met het koningschap dat zelfs het centrale element is in de 'Weltanschauung' van het oude Ruanda. Het *ubwĩru* rechtvaardigt en leidt bepaalde handelingen. Koningen vestigen hun hoofdplaatsen waar de *abiiru* het hen aanraden en volgen in alles het advies van het *ubwĩru* zoals het bij monde van de *abiiru* gegeven wordt. De eerbied die men voor de codex heeft is zo groot dat zelfs adviezen die kennelijk op een geforceerde en spitsvondige wijze uit de traditie afgeleid zijn, zonder tegenspraak aanvaard worden. Zo het onlangs volgens het *ubwĩru* uitgevaardigde reglement dat de koning niet per vliegtuig mag reizen zolang hij geen mannelijke opvolger heeft.... Langs het *ubwĩru* werden ook de riten, precedenten en waarden van het koningschap overgebracht en verrijkt door de eeuwen heen met al de details van deze ingewikkelde organisatie en de hele waardeschaal waarin deze details hun eigen relatieve plaats moeten vinden om van het geheel een coherente instelling te maken. Het *ubwĩru* vervult dus wel in hoge mate de aspecten van de algemene functie der overlevering zoals ze hiervoor beschreven werd.

Maar deze algemene functie kan soms ook wel door andere middelen dan door de traditie vervuld worden. Symbolen en riten bv. kunnen kulturele waarden onderhouden en idealen voorstellen. Een bepaalde wijze tot handelen wordt niet noodzakelijk door een historisch precedent gerechtvaardigd, en dikwijls zoekt men die rechtvaardiging elders, bv. door een direkt beroep te doen op het bovennatuurlijke. Tenslotte wordt een groot deel der kultuur overgedragen door een leerproces dat steunt op voorbeeld en navolging. Het blijft echter een feit dat deze functie vitaal is voor het behoud en het voortleven van de maatschappij en dat de overlevering ze in grote mate vervult. Het lijkt ons zelfs dat geen maatschappij zou kunnen blijven bestaan zonder overlevering. Ze zou een gekoördineerd en gedetailleerd stel idealen en kulturele waarden missen, de modellen van gedragingen zouden teveel aan willekeur overgelaten worden en dikwijls onvoorspelbaar zijn, wat dodelijk is voor elke structuur, en het hele ideële leven van een kultuur zou praktisch niet bewaard kunnen blijven bij de overgang van de ene generatie op de volgende. En als we menen dat geen maatschappij zou kunnen blijven bestaan zonder overlevering, dan schijnen de feiten dit te staven. Heel eenvoudige culturen zoals die der Bosjesmannen of dier der pigmeeën bezitten mondelinge overleveringen en tot nu toe werd nog geen enkel geval bekend van volkeren zonder enige traditie.

Wat vindt men echter in de praktijk? Een hele gamma overleveringspatronen. Overleveringspatroon noemen we het geheel der verschil-

lende tradities van een bepaalde maatschappij. De tradities die er deel van uitmaken kunnen min of meer ver in het verleden terugreiken, min of meer talrijk zijn, min of meer verschillende types van bronnen vertegenwoordigen en elk type kan min of meer gedifferentieerd zijn. Het begrip overleveringspatroon wordt hier gebruikt omdat er inderdaad een zekere band bestaat tussen alle overleveringen die voorkomen in eenzelfde kultuur. Sommige maatschappijen bezitten een schamel patroon waarin slechts enkele overleveringen voorkomen die niet ver terugreiken en maar een of een paar typen omvatten. Andere vertonen duizenden overleveringen waarvan sommige heel ver teruggaan en die tot een grote variëteit van typen behoren. In het algemeen kan men wel zeggen dat de algemene graad van ingewikkeldheid van de maatschappij die het traditiepatroon draagt, overeenkomt met de ingewikkeldheid van het patroon zelf. Waarom is dit zo? Juist omdat bepaalde tradities bepaalde functies vervullen ten overstaan van bepaalde deelstructuren in het geheel der maatschappij.

Met betrekking tot deze bijzondere functies, kan men de overleveringen in twee groepen onderverdelen: de volksoverleveringen en de gespecialiseerde tradities. De volksoverleveringen worden, als ze mondeling zijn, overgedragen door mensen die er lust toe voelen om ze te vertellen of ze aan te leren. Ze bestaan meestal uit verhalen met fantastische of sprookjesachtige inslag, geromanceerde novellen, spreekwoorden, liederen, korte aantekeningen betreffende het ontstaan of de werking van instellingen of van verschillende kultuurelementen. Hun rol is ontspannend, stichtend, didaktisch of zuiver esthetisch. In maatschappijen waar het geschrift bestaat zijn ze mondeling blijven voortleven of worden ze gedeeltelijk vervangen door zogenaamde lichte lectuur, historische romans bijvoorbeeld. Maar hun ontspannende rol werd gedeeltelijk vervangen door film of radio en door het beoefenen van sport, terwijl hun stichtende en didaktische rol in het onderwijs werd overgenomen en hun esthetische rol door de verschillende kunsten die in de kultuur plegen voor te komen. Niettegenstaande alles blijven nochtans enkele overleveringen voortleven, in mondelinge vorm. Denk aan de spreekwoorden, historische liederen, zoals de geuzenliederen, of aan een verhaal zoals dat van Druon Antigoon en Sylvius Brabo, dat voor de Antwerpenaren het ontstaan van hun stad verklaart, en dat we als voorbeeld geven:

„Een reus had een kasteel gebouwd langs de Schelde en sloeg van daar uit de vissersboten gade die op de Schelde voeren. Telkens als er een voorbij het kasteel kwam, vatte hij het bij de mast en verplichtte

de schipper tol te betalen. De mensen hadden veel te verduren vanwege die Druoon Antigoon, tot op zekere dag Sylvius Brabo, een koningszoon, hen kwam verlossen. Brabo wist de reus in slaap te krijgen door hem betoverde wijn te laten drinken en hieuw daarna zij hand af. De reus stierf en Antwerpen was bevrijd. De naam Antwerpen komt van „Hand werpen”, want Brabo wierp de afgehouden hand in de Schelde”.⁸

Dit verhaal vertoont alle elementen van een mondelinge volkstraditie: het boeiende, het buitengewone, de topoi (de verstandige kleine man overwint de domme sterke man) en het didaktische (de verklaring voor de naam Antwerpen).

De volksoverleveringen vervullen dus wel bepaalde functies in een algemene zin, maar meestal zijn deze niet te scheiden van de algemene functies die elke overlevering vervult. Nochtans slaan enkele onder hen op meer bepaalde instellingen en hebben zij een meer speciale rol te vervullen. Zo de legende van Brabo die te Antwerpen eigenlijk de gevoelens van eigenheid en van glorie der stedelingen helpt bewaren. Maar deze gevallen zijn uitzondering.

Geheel anders is het gesteld met de gespecialiseerde overleveringen. Deze worden bewaard, overgedragen of geformuleerd in gespecialiseerde instellingen, die van cultuur tot cultuur verschillen. De tradities zijn dan ook sterk verschillend van cultuur, terwijl de volksoverleveringen overal dezelfde trekken vertonen. Sommige maatschappijen kennen bijna geen gespecialiseerde instellingen. Zo zijn de enige gespecialiseerde overleveringen die men in Burundi kent, enkele leuzen voor de koningstrommel en enkele formules van religieuze aard. In het naburige Ruanda echter zijn de gespecialiseerde tradities legio. Het reeds vermelde *ubwiru* is onmiddellijk en nauw met het koningschap verbonden. De bijzondere functie die het in verhouding tot het koningschap speelt, is wel duidelijk. Andere partikuliere tradities zijn de volgende. Het *ubucurabwenge* is een stel genealogieën van koningen en koningin-moeders dat door eigen specialisten bewaard wordt. Deze overlevering geeft een rechtvaardiging en een wettelijk bewijs voor de legitimiteit van de regerende koning. Ze getuigt van de hemelse oorsprong der dynastie en onderlijnt de rol die de grote tutsi-families spelen en gespeeld hebben in het land. Want de bron geeft de voorouders der koningin-moeders aan en de hele tutsi-adel beschouwt de bron als een Gotha-almanak en voert zijn eigen genealogieën terug tot

⁸ F. Prims, *Wie heeft Brabo uitgevonden, -Antwerpiensia, reeks 1927* Antwerpen, 1928. Dl. II, p. 16—22, en de daar vermelde bibliografie. De vormingsgeschiedenis van deze sage is vrij ingewikkeld.

een van de namen die er in vermeld worden. De dynastieke poëzie, *ibisigo*, wordt eveneens door specialisten bewaard. Ze is een getuigenis van het ideale koningsschap en haar eigen funktie is het koningsschap te verstevigen, maar dan vooral door de emotionele aspecten te onderlijnen die met deze instelling verband houden. Hier staat het dan ook tegenover het *ubwiiiru* dat de wettelijke aspecten behandelt. *Ibyivugo* zijn krijgsgedichten. Ieder kan het zijne maken. Maar gewoonlijk worden alleen die gedichten in de overlevering bewaard, welke betrekking hebben op beroemde oorlogsleiders of beroemde legerafdelingen. Want het leger in Ruanda was geïnstitutionaliseerd. Deze poëzie draagt ertoe bij de emotionele houding tegenover de oorlog te bewaren en het voortbestaan der militaire instellingen een zin te geven door het verleden van elk regiment in de herinnering wakker te houden. De pastorale poëzie, *amazina y'inka*, houdt de kulturele waarde van het vee hoog. Het vee is uiterst belangrijk in deze kultuur en dit hoofdzakelijk op niet economische gronden. Vee is het voorwerp van de feodaliteitskontrakten die het kastensysteem in leven houden. Vee was het doel van menige oorlog die eindigde met het inpalmen van nieuw grondgebied en het grootste deel van het vee was in kudden ingedeeld die verband hadden met de militaire legerafdelingen. Zo komt het dat de pastorale poëzie tevens de militaire traditie voortzet en de waarden van het kastensysteem helpt bewaren door de tijd heen. Verder zijn nog te vermelden de familietradities van de adel, die de eenheid van elke familie onderlijnen, de veten met andere groepen verklaren en als model en ideaal werken voor de gedragingen van de huidige leden die zo moeten leven dat ze beantwoorden aan het ideale voorbeeld dat door hun grootste voorouders gesteld werd. Lokale tradities, die eveneens bestaan, hebben met landrecht te maken, of in gevallen waar het gaat om oude hoofdplaatsen met de politieke structuur of het koningsschap. Men kan verder nog een tiental typen van liederen vermelden, elk met hun eigen funktie, en verder nog de rechtsprecedenten.⁹

⁹ Al deze tradities hebben betrekking op de koning of op de tutsi-kaste. Ze verstevigen alle traditionele waarden van Ruanda met betrekking tot de premisse der ongelijkheid tussen de mensen: Tutsi zijn heersers en Hutu dienaren. Dit voorbeeld toont aan dat het begrip traditiepatroon nuttig is om te laten zien hoe bepaalde houdingen door alle tradities in een kultuur weerspiegeld worden. Voor de premisse der ongelijkheid zie J. J. Maquet, *Le système des relations sociales dans le Ruanda ancien*, Tervuren 1954, p. 184—196. Details over de verschillende genre's in de werken van A. Kagame, *Le poésie pastorale au Ruanda*, — *Zaire*, 1949, p. 765—769, *Le poésie au Ruanda*, — *Revue nationale* 1949, p. 203—210; *La poésie dynastique au Ruanda*, Brussel

Dit voorbeeld toont wel duidelijk aan wat de partikuliere funkties van overleveringen zoal kunnen zijn in een schriftloze maatschappij. Dezelfde uiteenzetting zou kunnen gegeven worden aan de hand van de bronnen van een gemeenschap waarin het schrift voorkomt. Deze patronen kunnen dikwijls nog veel ingewikkelder zijn dan het patroon van Ruanda.

Men kan vergelijkingen tussen verschillende overleveringspatronen uitwerken en daarbij steeds weer aantonen dat elk patroon tot in de details de eigen structuur van de maatschappij die ze draagt, aangeeft. Men kan, en dit aan de hand van schriftloze maatschappijen, eveneens aantonen dat de verschillen tussen patronen hoofdzakelijk terug te voeren zijn tot verschillen tussen politieke instellingen. Verschillen in economische, sociale of religieuze structuren komen ook tot uiting in de patronen, maar het gehele overleveringspatroon wordt er niet zo sterk door beïnvloed als door de verschillen in politieke structuren.

Een overtuigend experiment bestaat hierin, traditiepatronen van gecentraliseerde staten te vergelijken met die van segmentaire gemeenschappen. In het eerste geval zijn de hoofdtradities in verhalende vorm opgesteld. In het tweede zijn het genealogieën en ligt het aksent haast uitsluitend op het splitsen van verschillende afstammingsgroepen. Bij de volkeren waar ouderdomsklassen de politieke structuur beheersen, is de kern der overleveringen een lijst van ouderdomsklassen met opgave van de heldendaden van elke generatie. Betreft men heel eenvoudige maatschappijen zoals die der pigmeëen bij de vergelijking, dan is het de volksoverlevering die het patroon geheel domineert. Het zijn wel degelijk politieke factoren die het algemeen uitzicht van de overleveringspatronen bepalen.

Dit geldt waarschijnlijk ook voor maatschappijen die het schrift kennen. Terwijl de Griekse geschiedenis in de klassieke periode stads-geschiedenis is, zijn de Romeine overleveringen imperiaal. Men kan spreken van een feodaal overleveringspatroon, van stadsgeschiedenis in de Renaissance en van nationale monarchistische geschiedenis in de meeste Europese staten der moderne tijden. Ook overleveringspatronen die op het eerste gezicht sterk beïnvloed schijnen te zijn door religieuze instellingen, zijn soms in de eerste plaats gevormd door de politieke structuur. Zo die der Polynesiërs waar de religieuze tradities tevens

1954; *La notion de généalogie appliquée à la généalogie dynastique et à l'histoire du Rwanda des Xe—XIe siècles à nos jours*, Brussel 1959.

politieke overleveringen zijn, omdat de religieuze instellingen zelf een overwegend politieke rol speelden. Hetzelfde kan misschien ook gezegd worden van de abdijgeschiedenis uit onze middeleeuwen. De abdij was niet alleen een religieuze, maar ook een politieke instelling en het genre kan dus bepaald geweest zijn door de politieke factoren. Dit overwicht van de politieke instellingen bij het scheppen van overleveringspatronen kunnen we echter niet als absoluut beschouwen en in de huidige stand van onderzoek kan men dit punt eerder als een werkhypothese opvatten.

Dit artikel poogde het belang van de overlevering als funktie voor het voortbestaan van de maatschappij aan te tonen. Zowel de historicus als de antropoloog kunnen er konklusies uit trekken.

De historikus zal opmerken dat alle tradities funkties vervullen en dus alle min of meer beïnvloed worden door de funkties die ze waarnemen. Ze kunnen nooit aanvaard worden zonder kritiek. Een gezonde toepassing van de historische methode moet uitmaken in hoeverre de funkties de inhoud van een bron zouden kunnen vervormen en welke gedeelten van een bron daarbij het meest zouden aangetast zijn. Verder is het voor mondelinge overleveringen zeker waar dat men in gecentraliseerde staten meer en betere tradities zal aantreffen dan elders. Die gegevens dringen dus in zekere mate een beïnvloed beeld van het verleden aan de historicus op, want voor bepaalde streken zijn er betere en meer overvloedige gegevens voorhanden dan voor andere en dit is te wijten aan de politieke structuur. De historicus heeft dan neiging om te konkluderen dat het verleden van andere volkeren van weinig of geen belang geweest is voor de algemene ontwikkeling van het historisch gebeuren in het hele gebied. En dat dikwijls ten onrechte. De historicus moet er dan ook op bedacht zijn om zijn oordeel zo weinig mogelijk eenzijdig te laten beïnvloeden door de betreffende toevalligheid van de aanwezige dokumentatie zelf.

De antropoloog kan concluderen dat de sociologische studie van overleveringen, vermits deze essentiële funkties vervullen in een maatschappij, vrij zeker bepaalde structurele aspecten van die maatschappij naar voren brengt. Overleveringen geven de gelegenheid om dikwijls beter en dieper door te dringen tot de fundamentele waarden en idealen van een kultuur. Tenslotte kunnen ze ook gebruikt worden als controlemiddelen om de juistheid van inzichten die men met andere methodes bereikte te toetsen. Maar wat noch historicus noch antropoloog uit het voorgaande mogen konkluderen, is wel dat de overleveringen

geen historische waarde zouden bezitten en alleen huidige structurele toestanden zouden weerspiegelen. In dat geval zouden ze het kind met het badwater weggooien.

J. VANSINA

Geassocieerd onderzoeker van IWOCA.

*Associate Visiting Professor of the
University of Wisconsin.*